

Halkevlerinin Hatay'daki Faaliyetleri ve Hatay'ın Türkiye'ye Katılım Süreci Üzerindeki Rolü Üzerine Bir Değerlendirme (1937-1939)

Activities of the People's Houses in Hatay and an Evaluation About the Role on Hatay's Annexation Process to Turkey (1937 – 1939)

Volkan PAYASLI*

Özet

Cumhuriyet Halk Partisi'nin uzantısı olan halkevlere, Cumhuriyet ideolojisinin halka anlatılıp, kökleşmesinde önemli roller üstlenmiştir. Bu çalışmanın temel sorunsalı, iki dünya savaşı arası dönemde Türkiye'den ayrı kalan Sancak /Hatay'da kurulan halkevlerinin, kültürel işlevinin ne olduğu, değişik etnik grupları örgütlemeye ve Hatay'ın Türkiye'ye katılımı sürecinde üstlendiği role değinilmesi olmuştur. Özellikle çalışmada, 1938 seçimlerinde halkevlerinin propagandaları ve bu propagandaların, Fransız Komiserliği tarafından nasıl önlenmesine yer verilmiştir. Araştırmada, tarihsel zaman ve mekân anlayışı çerçevesinde, dönemin gazetesinden yararlanılarak, literatürdeki önemli bir noksanlığın tamamlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Hatay, Halkevi, Fransa, Suriye, Cumhuriyet Halk Partisi*

Abstract

The People's Houses, which had been the extending parts of the Republican People's Party (RPP) had assumed crucial roles in the rooting of the Republican ideology. The main problematic of this article is the mentioning of what were the cultural functions of the People's Houses -founded in Sandjak/Hatay region which had been separated from Turkey during the interwar period- the role that they had assumed by the organization of the different ethnic groups and Hatay's annexation process to Turkey. In the article, it's especially dealt with the propagandas of the People's Houses during the elections of 1938 and how these propagandas were prevented by the French Commissariat. It's aimed in the study that an important deficiency in the literature by benefiting from a newspaper of that period in accordance with the historical time and space.

Key Words: *Hatay, People's Houses, France, Syria, Republican People's Party*

---

* *Bartın Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü.*

Giriş

Kemalist ideoloji ve bu ideolojinin ilkelerini halka anlatmak, yaymak üzere 19 Şubat 1932'de 14 ilde halkevleri açılmıştı. Genç Cumhuriyet Türkiye'sinde toplumsal dönüşümü sağlaması amaçlanan bu kurum, Cumhuriyet Halk Partisi ilkelerinin halka öğretilmesinde, aidiyet duygusunun oluşmasında önemli roller üstlenmiştir. Böylelikle halkın partiye ve devlete bağlılığının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Halkevlerinin temel ideolojik dayanağı olan Halkçılık ilkesi dil, din ve ırk ayrımı olmaksızın soyut bir halk kavramıyla toplumsal entegrasyonu esas almıştır.¹ Toplumunu tümünden kalkındırmayı esas alan kuruluş, eski toplumsal hayattan farklı bir toplumsal yapı yaratma çabasına girişmiştir. Eskinin alışkanlıklarından kopmuş, yeni hayat anlayışına uyum sağlamış bireylerin yetişmesi, Cumhuriyeti kuran öncü kadronun temel sorunsalıydı. Bu bağlamda, Cumhuriyet Partisi'ne üye olmayan herkes halkevlerine katılabilirdi. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel Sekreteri Recep Peker, halkevlerinin temel amacının tüm vatandaşları bir araya getirerek, uluslaşma sürecinde kültürel birliği sağlamak olduğunu dile getirmişti. Aynı doğrultuda bilinçli, birbirini anlayan, seven, idealine bağlı halk kitlelerinden oluşan bir ulus meydana getirmenin temel amaçları olduğunu vurgulamıştır.² Böylelikle kültürel hareket devletin kontrolün de ve koordineli bir şekilde yapılacaktır. Düşünülenleri yaşama geçirmek için halkevlerine bağlı 9 ayrı kol oluşturulmuş, çalışmalara başlanmıştır. Bu kollar; Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük ve Tarih ve Müze kolları şeklinde sınıflandırılmıştır.³ Bu çalışmada da Hatay'da kurulan halkevlerinin, diğer bölgelerde kurulan halkevleriyle kıyaslandığında hangi özellikler bakımından farklılık gösterdiği değerlendirilmeye çalışılmıştır.

A) Hatay'da Halkevlerinin Açılışı ve Okuma-Yazma Seferberliği:

Türkiye'de Kemalist ideolojiyi kökleştirmek ve tabana yaymak için, 1932 yılında CHP'nin öncülüğünde halkevleri açılmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde halkı Atatürk devrimleri doğrultusunda, siyasal ve ideolojik eğilimlerini gerçekleştirmek amacıyla halkevleri, Türkiye genelinde yaygınlaşmıştı. Aydın kadro, halka bir yandan okuma yazmayı öğretmiş, bir yandan da Türk devrimlerinin, kurumda kökleşmesini sağlamıştı.⁴ 1937 yılının başlarında "Halkevi", halka gece kurslarıyla okuma-yazma öğretme hazırlıklarına başlamıştı. Bu bağlamda, gece kurslarına devam edip okuma-yazma öğrenmiş olan halkın ellerinde bulunan alfabe ve kitapların, "halkevine" verilmesi istenmişti.⁵ Haziran ayından başlayan, temmuz ayına kadar devam edecek olan kursa, 141 genç katılmıştı. Bu kursun daha önceki kurslardan farkı, köylerde halka okuma yazmayı öğretecek öğretmenler yetiştirmektir. Antakya Halkevi tarafından açılan öğretici öğretmen kursu, 17 Temmuz 1937'de tamamlanmış ve bu amaçla Genç Spor Kulübü'nde öğretmenlere konser verilerek, öğretmenler, şehre gelen köylülerle tanıştırmıştı. Köylülerin okuyup yazmaya karşı gösterdikleri büyük ilgi, memnuniyetle karşılanmış ve bu doğrultuda Kırıkhan, Reyhanlı, İskenderun ve Beylan şehir, kasaba ve köylerinde aynı okutma programının tatbiki için hazırlıklara başlanmıştır. 18

¹ Neşe G. Yeşilkaya, **Halkevleri: ideoloji ve Mimarlık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.61-66.

² Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1996, III-2, s. 84.

³ Yasemin Doğaner, **Atatürk İnkılablarının Topluma Yansımaları**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002, s.94.

⁴ Halkevlerinin kuruluşu konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: Anıl Çeçen, **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 2000, s.91-92.

⁵ **Yeni Gün**, 10 Temmuz 1937.

Temmuz 1937’de, 141 öğretmen, halkevi kültür heyeti tarafından uğurlanarak, okuma-yazmaktan uzak, karanlıkta kalan köyleri aydınlatmak için yola çıkmıştı. Bu çalışma faaliyetleri, Türkiye’de birçok devrimin yerleşmesi, kökleşmesi ve yaygınlaşmasında büyük öneme sahip olan ve bir kolu da 1937’de, Antakya’da açılan Halk Partisi tarafından düzenlenmişti. Halk Partisi, Heyeti Temsiliye örgütü programının alt alta sıralanan maddelerinden üçüncüsünde bütün köylere okuma yazma öğretmek yer almaktaydı.⁶ Köylerde 1,5 ay süreyle okuma-yazma öğreten öğretmenler, Sancak İdaresince takibe alınarak, kurslar izinsiz açıldığı için baskı uygulanmıştır. Bu nedenle kimi öğretmenler, dağ yoluyla Antakya’ya kaçtı, kimi ise jandarma tarafından yakalanarak mahkemeye verildiler. Ancak köyü ve köylüyü aydınlatma projesi olumlu sonuç vermişti. Nitekim Köprü İlk Mektebi 4. sınıf öğrencisi 13 yaşındaki Tefik Yusuf, köydeki yetişkinlere okuma-yazma öğrettiği gerekçesiyle mahkemeye verildi.⁷ Görüldüğü üzere Türkiye’de olduğu gibi Hatay’da da köylüyü aydınlatma projesi hayata geçirilmişti. Köy halkı bu durumu olumlu karşılasa da, Sancak’ın farklı etnik yapıya sahip olması nedeniyle, Türk olmayan kesimlerin tepkisiyle karşılaşmışlardır. Ancak her türlü baskıya rağmen, halkevlerinin köylüye Cumhuriyet ideolojisini ve okuma- yazmayı öğretmesi kültürel entegrasyon açısından önemlidir.

Sancak Türklerinin okuma-yazma faaliyetine karşılık Suriyeli Araplar, Arapça konuşan Arap halkının çoğunlukta bulunduğu köylere hocalar göndermiştir. Hocalar, halka verdikleri hutbelerde, köylerde okuma-yazma öğreten kişilerin dövülüp kovulmasının, hatta öldürülmesinin caiz olacağını dile getirmişti.⁸ Görüldüğü gibi Hatay halkının Türkiye’de gerçekleşen kültür hamlelerini uygulaması, Arap milliyetçilerinin tepkisine yol açmaktaydı. Türklerin her hamlesi, karşıt kesimin bir karşıt hamlesine neden olmuştur. Buna rağmen tarihsel süreç kıstas olarak alındığında Hatay halkı, Türkiye’deki kültürel hamlelerin takipçisi ve uygulayıcısı olma özelliğini göstermişlerdi.

Kültürel mücadelelerini her bölgeye yaymak ve bu bölgeleri aydınlatmak için 1937 yılında, her yerde halkevi şubeleri açılmıştı. 20 Temmuz 1937’de, ilk olarak Reyhaniye’de halkevi, merasimlerle açılmıştı. Bu açılışta Antakya Halkevi temsilcileri de yer almıştı. Törende, Reyhaniye halkevi şubesi üyeleri ve şehrin ileri gelenleri, Antakya Halkevi şubesi üyeleriyle tanıştırılmış, kültür seferberliği için Antakya’da olduğu gibi Reyhaniye, Beylan, Kırıkhan ve İskenderun köylerine de âlimler gönderilerek, köylüye okuma-yazma öğretilmesi çalışmalarına başlanmıştı.⁹ 24 Temmuz 1937 tarihine gelindiğinde, Halk Partisi öncülüğünde önceden planlanan her yerde halkevi açma projesi tamamlanmıştı. Faaliyette bulunan halkevlerinde, Heyeti Temsiliye Sekreteri Veli Karabay, azalardan Abdullah Mursal ve Mehmet Tecirli görevlerindeki yerlerini almıştı.¹⁰

⁶ **Yenigün**, 17 Temmuz 1937; **Yenigün**,18 Temmuz 1937; Ayrıca bkz: Refik Kireççi, **Antakya**, Seçenek Ofset, İskenderun, 1998, s.63.; Mehmet Tekin, **Tarihte Hatay ve Hatay Devleti Tarihi**, Antakya Ticaret ve Sanayi Odası, Antakya, 1987, s.59.

⁷ **Yenigün**, 19 Ekim 1937; Şinasi Soyer vd., **Hatay İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim**, MEB, Hatay, 1998, s.40.; Mehmet Tekin vd., **Hatay’da Eğitim ve Kültür**, MEB, Ankara, 1984, s.67.

⁸ Mehmet Tekin, **Harf İnkılabı: Türk Ocaklarının Çalışmaları ve Hatay’da Yeni Yazı**, Kültür Eğitim Tesisleri, Antakya, 1988, s.124.

⁹ **Yenigün**, 20 Temmuz 1937.

¹⁰ **Yenigün**, 24 Temmuz 1937.; Süleyman Hatipoğlu, “*Hatay’ın Kurtuluşunun Fikri Temelleri*”, Anavatana Katılışının 60. Yıl Dönümünde Hatay, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2001, s.64.

Halk Partisi'nin okuma ve yazma faaliyetleri birtakım engellerle karşı karşıya kalmıştı. Bu bağlamda Yenigün Gazetesi¹¹ "Alfabe Kursları" başlığı altında, bugüne kadar serbest olan kurslara şimdi niçin engel olunmak isteniyor? Gösterilen arzu ve davet üzerine, Türk köylüsünü okutmaya koşan öğretmenlerin, Maarif Dairesi'nden izin almadıkları gerekçesiyle, eğitimden uzaklaştırılacakları haberi alınmıştır. Bundan birkaç ay önce şehirde açılan ve üç aydan beri devam eden alfabe kursları için hiçbir izin söz konusu değilken, köy kurslarının bu sebeple engellenmek istenmesini anlamadıklarını belirtmişlerdi. Ayrıca kursların sorumluluğunu üstüne almış kültür heyeti, Maarif Dairesi'nden maddi yardım ve müsaade buyurmuşlardı. Son olarak kursların, ne bir okul, ne de bir tahsil derecesinin verildiği bir yer olduğu, sadece mahalle mektepleri niteliğinde olduğu ifade edilmişti.¹² Bu bağlamda, haklı bir isyanın gerekçeleri dile getirilmişti. Türkiye'nin her tarafında faaliyet gösteren halkevleri, Hatay'da insanlar tarafından olumlu karşılanmıştı. Ancak siyasi hesaplaşmalar, ideolojik çıkarlar Halkevlerinin faaliyetlerine engel olmaktaydı. Türk kültürünün, Cumhuriyet ilkelerinin Sancak'ta kökleşmesini sağlamak üzere Türkiye'den Sancak'a 120 öğretmen gönderilmişti. Buna paralel olarak, Şam gazeteleri Türkiye'den gelen 120 öğretmene karşılık, Suriye'den de bölgeye öğretmen gönderilmesini istemişti.¹³

Daha önceden de belirtildiği gibi Hatay bağımsızlık mücadelesinin yoğunlaşmasına paralel olarak 1937 yılında kültürel hayatta da canlılık yaşanmıştır. Her türlü karşıt ve olumsuz gelişmelere rağmen, Hatay'da okuma yazma seferberliği devam etmiş, okuma odalarının açılması istenmişti. Halkın bu isteğini Yenigün Gazetesi "Okuma Odalarına İhtiyaç Var" başlığı altında şöyle dile getirmişti: "*Okuma zaruri ihtiyaçların en başında gelir. Türk harflerini öğrenmeye başladıktan sonra, bu ihtiyaç daha geniş ölçüde kendini göstermeye başlamıştır. Okuma ve yazmanın kolaylaştığı bu günlerde, gazete ve kitap sevgisinin köylere kadar yayıldığını görüyoruz. Şehre inmeye hazırlanan bir baba, çocuğunun gazete siparişiyle karşılaştığı vakit muhakkak çok sevinç duyuyor. Bu, memleket için iyi bir kazançtır. Yalnız şunu itiraf etmek mecburiyetindeyiz ki, son bir iki sene zarfında okuyacak bir şey bulamamaktayız. Bulduğumuz gazeteler de tam manasıyla bizi tatmin etmemektedir. Türkiye'de çıkan kitap ve broşürleri hiç görmüyoruz. Gazetelerde reklamını okuduğumuz neşriyatı getirtirmek için vasıta bulamıyoruz. Genç Spor Kütüphanesi'nde okumadığımız eser kalmadı. Gelen gazetelerin pahalılığı yüzünden alamıyor, kahvelerdekini okuyamıyoruz... Bu vazife karşısında Halkevlerine düşen büyük ve milli bir zafer var okuma odaları açmak... Her şeyden önce bütün Ankara, İstanbul gazetelerini getirmek şarttır. Kardeş Türkiye Halkevleriyle yapılacak kısa muhabere neşriyatların bedava bir suretle getirilmesine kafi gelir...*"¹⁴ ifadesiyle okuma odalarına acilen ihtiyaç duyulduğunu yetkililere bildirmişti. Bu

¹¹ 15 Mayıs 1928'de Şükrü Balcı oğlu tarafından Antakya'da çıkarılan ilk Türkçe mecmuadır. On beş günde bir çıkan edebi, içtimai muhtevaya sahip bir mecmuadır. Suriye ve Fransa'nın tepkisini çekmemek için siyasi konulara değinilmemiştir. İlk kapağı Fransızca ve Osmanlıcadır. 30 Mayıs 1929'da kapak Latin harfleriyle basılmıştır. 48 sayısı çıkan dergi, 1930 yılında Yenigün Gazetesi ismiyle faaliyete geçmiştir. Gazetenin mesul müdürü Selim Çelenk olmuştur. Mecmuanın gazeteye dönüşümüyle birlikte, siyasi olaylara yer verilmiştir. Artan ilgi nedeniyle günlük olarak çıkartılmıştır. Türkiye'deki gelişmeleri Ulus, Milliyet, Tan Gazetelerinden haberler olarak, Hatay halkını aydınlatmıştır. Türkiye ve Türklüğe hücum eden Suriye'ye ağır ithamlarda bulunması sebebiyle 1932'de Fransızlar tarafından kapatılmıştır. 24 Ağustos 1937'den itibaren tam olarak Türkçe yayınlanan gazete, 1938'den sonra Atayolu adını alacaktır. Remzi Siliöz, **Hatay ili ve Milli Mücadele Yılları**, Emek Basımevi, Bursa, 1937, s.75-76; Tekin vd, **a.g.e.**, s.159

¹² Yenigün, 27 Temmuz 1937.

¹³ Yenigün, 23 Temmuz 1937.

¹⁴ Kemal Sülker, "Okuma Odalarına İhtiyaç Var", Yenigün, 21 Aralık 1937.

durum bize, Hatay halkının Atatürk devrimlerinin ürünü olan Halkevlerine olumlu baktığını göstermektedir. Ayrıca insanların yeni yazıyı kolay öğrenmekle birlikte, yeni kitaplara ihtiyaç duyması, Harf İnkılâbı'nın amacına ulaştığını göstermektedir.

14 Kasım 2008'de Sueda Bereket ile yapılan görüşmede, halkevlerinin ve CHP'nin Hatay'da resmen kurulmasını ve işleyişini şöyle dile getirmekteydi: “ 1936 yılında Hatay'da, CHP'nin ve Halkevlerinin kurulması için gizli faaliyetler başlamıştı. 1937'de babam Abdülgani Türkmen, CHP'nin ve halkevlerinin kuruluşunu üstlenmişti. Eski kaldığımız evde faaliyet gösteren halkevleri, din, dil ve ırk farkı olmaksızın herkese açıldı. Burada halka Cumhuriyetin kuruluş felsefesi ve Atatürk'ün ilkeleri olan Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik, İnkılâpçılık, Devletçilik, Laiklik kavramları öğretilirdi. Bunun yanı sıra özellikle okuma-yazma bilmeyen kadınlara, yeni harflerle okuyup yazma öğretilirdi. Ancak Fransızlar kısa bir zaman sonra, halkevine baskın yapmışlar ve evdeki silahları alarak kuruluşun faaliyetlerine son vermişlerdi.”¹⁵ Görüldüğü üzere Türkiye'de olduğu gibi Hatay'da da halkevleri, siyasi ve ideolojik eğilimlerin halka öğretilmesinde öncü kuruluş olmuştur.

13 Haziran 1938'de Ankara Halkevi Başkanlığı, Ahmet Faik Türkmen tarafından yazılan, Türk Tarih Kurumunca incelenen, 2 ciltlik Hatay Tarih ve Coğrafya kitaplarını, Hatay Halkevi'ne göndermişti. Ayrıca bu kitapların halk tarafından okunmasının faydalı olacağı belirtilmişti.¹⁶

1938 yılında Halk Partisi ve halkevlerinin, Türkiye'deki gibi Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, İnkılâpçı ve Laik bir yapıya sahip olduğu, amacının Kemalizm ideolojisini halka yaymak, Cumhuriyet rejimini halka sevdirmek, köylüyü kalkındırmak olduğu vurgulanmıştı.¹⁷ Halk Partisi köyler de dahi halkevleri açmaktaydı. Halkevlerinde özeldir sanat dalları olmak üzere, genelde yetişkin eğitime önem verilmekteydi. Geniş alanda faaliyet gösteren halkevleri, edebiyat, tarih, dil ve diğer konularda halkı eğitmekteydi.¹⁸ 1939 yılında, Hatay Halkevleri'nin örgütlenmesiyle görevlendirilen Rahmi Apak, Hatay'da Türkçe yayın yapan Yenigün, Hatay, Karagöz ile Arapça yayın yapan Türkiye yanlısı Ahd-i Cedit ve Enba-i Hatay gazetelerinin tüm mali giderlerini karşıladı.¹⁹ Rahmi Apak, Türkiye hükümetine gönderdiği raporda, Fransızların Suriye'deki Arapları, Ermenileri, Kürtleri örgütlediği, bu nedenle Türklerin dışındaki unsurların kazanılması gerektiğini bildirmişti. Böylelikle Türkiye'den gelen parayla, Hatay'daki halkevi teşkilatlanmaları hız kazanmış, Hatay davası uğruna şehit düşenlerin aileleri ile Türk İnkılâplarını Hatay'da yayan kişilere maddi yardımlarda bulunmuştu. Apak, Suriye'ye yaptığı gezide, Fransızların desteğiyle bölgede Türklüğü küçük düşürücü yayınlar yapıldığını, Arap dünyasının içinde Fransızlar tarafından Türklük aleyhinde propagandalar yapıldığını, Ankara'ya belirtmişti.²⁰ Aynı zamanda, Hatay'ın Türkiye ile olan kültürel bağlarını sürdürmesi için 1939'un ilk yıllarında yoğun bir çaba sarf edilmişti. Görüldüğü üzere Türkiye, Hatayla kültürel bağlarını güçlendirmek,

¹⁵ 14 Kasım 2008'de Halkevlerinin ve CHP'nin kurucusu Abdülgani Türkmen'in kızıyla yapılan görüşme.

¹⁶ B. C. A., 490. 10- 4.17. 20(13. 05. 1938).

¹⁷ Yenigün, 17 Ağustos 1938; Yenigün, 18 Ağustos 1938; Hulki Öcal'ın, Cumhuriyet Halk Partisi'nin kuruluşunu ve amacını anlatan söylevine bkz: Hulki Öcal, *Hatay Savaşı*, Desen Matbaa, Ankara, 1953, s.132-135.

¹⁸ Yücel Güçlü, *The Question of The Sanjak of Alexandratta*, Ankara, 2001, s.242.

¹⁹ Adnan Sofuoğlu, Adil Dağıstan, *İşgalden Katılıma Hatay*, Phoenix Yayınları, Ankara, 2008, s.102.

²⁰ BCA. CHP Evrakı B.3, Sıra no: 753, Konu:687 Rahmi Apak'ın 15 Mart 1939 tarihli CHP Genel Sekreterliğine Yazısı.; Aktaran: Hamit Pehlivan vd., *Türk Dış Politikasında Hatay (1918- 1939)*, Avrasta Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara, 2001, s.128-129, Cahit Kayra, *38 Kuşağı Anılar* İstanbul, 2002, s., 146.; Ayrıca bkz: Abdurrahman Melek, *Hatay Nasıl Kurtuldu?*, Ankara, 1991, s.82.

Cumhuriyet ideolojisinin Hatay'da kökleşmesini sağlamak üzere özel çabalarda bulunmuştu. Bu çabaların, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasına kadar olan süreçte devam etmesi dikkate değerdir.

Antakya'da kurulan Halk Partisi ve halkevleri, zamanla diğer kazalarda şube açarak, halkı kazanma yolunda faydalı çalışmalarda bulunmuştur.²¹ Sancak bölgesi, hem kendi içerisinden halkı aydınlatmak için öğretmen yetiştirmiş, hem de Türkiye'den öğretmen talebinde bulunmuştu. Bu bağlamda Rahmi Apak, Ankara'ya müracaat ederek, Türkiye'de halkevlerinin dil, temsil, sosyal yardım ve köycülük kollarında yetişmiş 25 kadın ve erkek öğretmenin, Hatay'a gönderilmesi talebinde bulunmuştu.²² Bu durum bize Hatay'ın halkevleri vasıtasıyla Türkiye ile olan kültürel bağlarını sağlamada, iletişim ve diyaloga verdiği önemi ortaya koymaktadır.

14 Şubat 1939'da yayımlanan Hatay Halkevleri talimatnamesinde, CHP ilkelerinin kökleşmesi, Anayurt dilinin halk arasında yaşayan kelimelerin, milli masal ve atasözlerinin toplanması, milli olan gelenek ve göreneklerin araştırılması, insanlara yurt sevgisinin aşılması, dil, tarih, edebiyat şubesinin görevleri olarak yer almıştı.²³ Atatürk'ün Cumhuriyet İdeolojisini halka öğretmek, halkla devlet arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmak için açılmasına öncülük ettiği halkevleri, Hatay'da amacına ulaşmıştı.

B) Kurtuluş Partisi veya Halkevlerinin, Hatay'ın Türkiye'ye Katılımındaki Rolü:

1937'de Hatay bağımsızlık mücadelesinin ivme kazandığı yıllarda, Hatay'da halkevleri kurulmaya başlanmıştı. Buna paralel olarak 1937 yılı, Fransız-Suriye baskılarının da arttığı yıl olmuştur. Bu ortamdan yararlanan Suriye yanlısı ve Arapça konuşan gençler, El'haülarabi (Arap kardeşliği), El' Urube (Arapçılık), Usbet'ül Arabül Kavmi (Arap Milliyetçiliği Mücahitleri) gibi cemiyetler kurmuşlardı.²⁴ Buna karşılık Türkler de, Antakya'da "Halk Polisleri" adını taşıyan bir örgüt kurmuşlardı. Ayrıca Antakya Heyeti Temsiliye'nin önde gelen isimlerinden Abdülğani Türkmen'in başkanlığında, Türk örgütü olan "Halkevi" açılmıştı.²⁵ Hatay'da açılan halkevleri, Atatürk'ün emri üzerine gerçekleşmişti.²⁶ Hatay'da açılan halkevlerinin, Türkiye'deki 9 koluna karşılık, 3 kolu vardı. Bunlar: emniyet kolu, hukuk kolu, propaganda koluydu.²⁷ Konumuz açısından önemli olan propaganda kolunun temel işlevi²⁸, hem şehirlerde hem de köylerde plebisitte nasıl oy verebileceklerini halka anlatmaktı. Nuri Aydın Konuralp, eserinde durumu şöyle ifade etmekteydi: "*Benim silahlı mücadele*

²¹ Pehlivan vd., a.g.e, s.89.

²² Nergis Avcı, **Hatay Cumhuriyeti**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007,s.81-82.

²³ **Yenigün**, 14 Şubat 1938.

²⁴ Nuri Aydın Konuralp, **Hatay'ın Kurtuluş ve Kutuluşu Mücadelesi Tarihi**, Hatay Gazetesi Postası Basımevi, İskenderun, 1973, s.152.

²⁵ Selim Çelenk, **Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları**, Antakya Gazeteciler Derneği, Antakya,1997, s.72.;Siliöz,a.g.e.,s.75.

²⁶ Zafer Sarı, **Bütün Yönleriyle Şenköy**, Bilgi İşlemMerkezi, Antakya, 1991,s.12.

²⁷ Konuralp, a.g.e, s.152.; Arif Akdeniz, **Hatay Sorunu**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1990, s.42-43.

²⁸ Sancak halkı arasında yapılmakta olan kötü propagandaları önlemek için halkevine bağlı propaganda kolu oluşturulmuştu. Bu kolun temel amacı; birlik ve beraberliği sağlayarak yeni rejimi topluma benimsetmekti. Bkz: **Yenigün**, 9 Temmuz 1937.

teşkilatını yaptığım Yukarı Kuseyr ve Yayladağı dolaylarında bir ekiple çıkararak oralarda propaganda yapmağım başkanlıkça emredildiğinden bu semtin bütün köylerini dolaşarak köy camilerinin mimberlerine çıkıp şu şekilde konuşmalara başladık. Yanımda hukukçulardan Abdullah Fevzi Atahan ile güzel Kuran okuyan Hafız Selahattin bulunuyordu. Konuşmalar şu şekilde devam ediyordu: Türkiye ile Fransız hükümeti arasında Hatay davasını adil bir şekilde halletmeğe karar vermişlerdir. Avrupa'nın çeşitli tarafsız devletleri tarafından gönderilecek olan müşahit heyet önünde herkes ya "Ben Türkiye'yi istiyorum" diyecek ve yahut ben "Suriye Hükümetini istiyorum" diyecek. Bu reylerden hangisi çokluk kazanırsa, yani Türkiye'yi isteyen çokluk kazanırsa burası Türkiye'nin olacak. Ben Arabım diyen çokluk kazanırsa burası Suriye'nin olacak". Metinden hareketle halk oylama konusunda aydınlatılmaya çalışılmakta, bir yandan da Ankara Hükümetinin istekleri uygulanmaya konmaktaydı. Halkın korkularını gidermek üzere, Kırıkhan ve Hassa arasında bulunan Aktepe Halkevi Başkanı Konuralp, aynı zamanda halkevlerine bağlı silahlı güçler bulunduğunu, bu kuvvetlerin Türkçe ve Arapça konuşan mahalle sınırlarında, cami ve mescitlerde toplu nöbet tuttuğunu belirtmekteydi.²⁹

Suriye yanlısı ve Arap milliyetçileri, Fransız yönetiminin de desteğiyle, Türklerin yaşadıkları yerlere baskınlar düzenlemekteydi. 27 Ocak 1937'de Sander Raporu'nun³⁰ ardından, İç İşleri Bakanlığı Hatay yetkililerine talimat göndermişti. Bu talimatta CHP, halkevleri ve belediyeler tarafından Hatay için başarı mitingleri yapılması istenmiş, mitingde Hatay'ın Türk olduğu, oradaki Türklerin hak ve hayatlarının bağımsızlık içinde gelişmesinin tabii hak olduğu, bu hakkın Milletler Cemiyeti tarafından verilmesinin memnuniyeti vurgulanmıştı.³¹ Kilis ve Dört Yol kaymakamlıkları, Hatay'da düzenlenecek miting için Yüksek Komiserlikten izin alınması gereği hatırlatıldı.³² Milletler Cemiyeti üyelerinin Hatay'a gelişini ve Sander raporu öncesini Hamdi Selçuk anılarında şöyle ifade etmekteydi:³³ "Cenevre Milletler Cemiyeti o zaman oraya müşahit(gözlemci) bir heyet gönderdi. Müşahit heyet Antakya'da(Türk Ekseriyeti Antakya'da olduğu için) geçit yapıldı. Bu geçitte 65. 000 Türk, Milletler Cemiyetine gönderilecek müşahitlerin önünden geçit yaptılar. Yağmurlu bir günde bu geçit yapıldı. Bizlerde istiklal istiyoruz iddiasındaydılar. Çünkü ilhak ortaya atılmamış, sadece istiklal ortaya atılmıştı. Bu müşahedeyi onlar tespit ettiler. Fransızlar bu defa diğer unsurlardan toplayabildikleri 25.000 kişi kadarı da iki gün sonra bu müşahit heyetinin önünden geçirdiler. 25.000 karşısında 65.000 kişinin mevcudiyeti büyük bir ekseriyet ifade ettiği için, bu müşahit heyetleri Cenevre'ye döndükleri zaman rapor verdiler ve Türk ekseriyetinin orada kesin olduğunu bildirdiler." Rapordan da anlaşılacağı gibi bölgede yaşayanların çoğunluğunun Türk olduğuna vurgu getirilerek, Ankara Hükümeti'nin iddiaları bir nevi Cemiyet tarafından tescil edilmişti. Arap milliyetçileri Cenevre kararının ardından, 1937'de Antakya'da Usbet'ul Amelil Kavmi³⁴ kongresini toplamış, bu kongreye Samandağlılar ve Harbiyeliler katılmamıştı. Kongreye, Usbeciler ve Kuseyir köyündeki Araplar iştirak etmişlerdi. Toplantının temel amacı, Cenevre antlaşmasına karşı bir blok

²⁹ a.g.e, s, 153.

³⁰ Sander Raporu için bakınız: Ed.Baskın, Oran, **Türk Dış Politikası**, C.I(1919- 1980) İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.s.285-287.

³¹ Pehlivanlı vd., a.g.e, s. 79-80.; Serhan Ada, **Türk –Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu(1918-1939)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.129.; Selim Kaya, Ahmet Gündüz(ed.), **Hatay Araştırmaları I**, Antakya Belediyesi Yayınları, Antakya, 2010, s.173

³² Ada, a.g.e.s, 129.

³³ Selçuk, a.g.e, s.80-81.

³⁴ Cemiyet hakkında bilgi almak için bkz: Ömer Osman Umar, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye(1908-1938)**, Ankara, 2004, s.498.

oluşturup, Sancakta Arap propagandasını yapmaktı. 4 Temmuz'da verilen kararda, Sancağın Araplığını muhafaza etmek için ayda bir toplantı yapılması öngörülmüştü.³⁵ Aynı zamanda, Vatani Partisi yayın organı olan El Kabes gazetesi, İskenderun Sancağının bir Arap şehri olduğunu ve buranın Suriye'ye verilmesi yönünde diğer Arap ülkelerinden destek verilmesi gerektiğini belirtmişti.³⁶ Arap milliyetçileri halkevlerine karşı faaliyetlerini hızlı bir şekilde sürdürmüşlerdi. Reyhaniye'ye giden Üsbetülamelil Kavmi mensubu olan Rum genci Nedim Verd, Arap halkını toplayarak onlara Suriye hükümetinin durumundan ve hükümetin onları desteklediğinden bahsederek, bu bölgede kulüp açılmasını istemişti. Polis tarafından kapatılan Dörtayak'taki Üsbetülamelil Kavmi Kulübü kapısının mührü sökülmiş, toplantılara tekrar devam edilmişti.³⁷

Seçim tarihi yaklaştıkça, Arap milliyetçilerinin ve Ermenilerin baskısı artmıştı. Türk hükümeti, bu tür olayları önlemek ve Sancak'ta seçimleri kazanmak için 28 Temmuz 1937'de birtakım tedbirler almıştı. Bölgede İş Bankası, hastane, dispanser açılmıştı. İç ve dış kamuoyunu aydınlatmak için "Milli Hatay Mitingleri" düzenlenmişti. Sancak doğumlu olup da Türkiye'de bulunanlar, Hatay'a gönderilmiş ve Ağustos 1937'de ilk Türk Konsolosluğu açılmıştı.³⁸ Böylelikle hem Ankara Hükümeti hem de Suriye Hükümeti bölgede ağırlığını hissettirmek için faaliyette bulunmaktaydı. Özellikle Arap milliyetçileri, bölgedeki Arapları örgütlemek ve kendi kültürlerini idame ettirmek için düzenli olarak toplantılar yapmaktaydı.

Sancakta çıkan El Liva gazetesi³⁹, Arap Kulübü'nün yaptığı toplantıda, Arap halkının kalkınması için mali düzenlemeler yapılması, bir propaganda ve kültür kulübünün tesis edilmesi yönünde kararlar aldığını belirtmişti. Aynı zamanda köylere istihbarat büroları kurulacağı, günlük gazetelerin, haftalık mecmuaların bu bürolara gönderileceği, halka Arap tarihini öğretmek üzere şehirlerde ve köylerde kültür kulüplerinin kurulacağını dile getirmişti. Sancaktaki Arapların Suriye'deki liselerde ve üniversitelerde okutulması yönünde teşebbüse geçileceğini iddia etmiş, bölgede Arap bankasının kurulacağı, otel ve garajların yapılacağı vurgulanmıştı.⁴⁰ Zira Arap milliyetçilerin öncüsü Zeki Arsuzi, Hatay okullarındaki talebelerin parasız olarak, Suriye okullarına kabul edilmeleri için Suriye Hükümeti nezdinde girişimlerde bulunmuştu.⁴¹ Özellikle Cumhuriyet gazetesine beyanda bulunan Zeki el Arsuzi, Sancak Araplarının, Arap milliyetçiliğine Suriye milli hissinden daha fazla bağlı olduğunu, hiçbir Arap ülkesinde bizim Araplığa bağlı olduğumuz kadar bağlı olmadığını söylemişti. Suriye liderlerinin bir ikisi hariç, diğerlerinin kukla olduğunu belirtmiş ve tahrikler olmazsa, Sancaktaki Araplarla Türklerin bir arada yaşayabileceğini dile getirmişti.⁴² Alınan kararları uygulamak isteyen Usbecilerin Affan mahallesinde kulüp açma girişimi muhaliflerin tepkisine

³⁵ **Yenigün**, 2 Temmuz 1937.

³⁶ **Yenigün**, 1 Temmuz 1937.

³⁷ **Yenigün**, 29 Haziran 1937.

³⁸ Dağıstan, **a.g.e.**, s. 72-73; ayrıca bkz: Tayfur Sökmen, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, Ankara, 1992, s.96.

³⁹ Türkçe, Arapça haftalık siyasi gazete olup 15 Mart 1927'de Antakya'da çıkmıştır. Lise profesörlerinden İspir Mihail Başgil tarafından tesis edilmiş, 1934'te ismi Antakya Gazetesi iken, El Liva(sancak) adını almıştır. Daha sonra Edvard Nun'a devredilmiş ve Hatay'ın Türkiye'ye ilhakına kadar renk değiştirerek Arap yanlısı, Türklük karşıtı yayınlarda bulunmuştur. Bkz: Mümtaz Tarık, **Hatay Albümü**, Ticari Birlik Gazetesi, İstanbul, 1942. s.40

⁴⁰ **Yenigün**, 11 Temmuz 1937.

⁴¹ Pevlivanlı vd. **a.g.e.**, s.122.

⁴² **Yenigün**, 4 Temmuz 1937.

yol açmış, çatışma çıkmıştı.⁴³ Araplar, Türklere karşı birlikte hareket etme istemi özellikle bu dönemlerde artmıştı. Bu bağlamda, Bir Halep gazetesi, Usbetülamelil Kavmi ile birleşen partilerin ortak kararını maddeler halinde şöyle sıralamaktaydı:

1. Sancak, Suriye vatanının bir cüzüdür.
2. Sancak Araplığı, ayrı düşüncelerine rağmen bir siyasi ve içtimai vahdettir ve aralarında taifi ve siyasi ayrı teşkilatlara müsaade edilmez.
3. Araplar, Suriye vataniliği bağları dairesinde diğer anasırla yardım ve uzlaşma içinde çalışacaklardır. (Gazete, parantez içinde diğer anasırlardan maksat Türklere karşı anasırlar diyor.)
4. Sancakta her çalışma yukarıdaki üç madde esasında olacaktır.

Bu misakı imza edenler, mucibince amel etmeğe mukaddesatları üzerine yemin ederler.⁴⁴ Alınan kararlar basınında da yankı uyandırmıştı. Özellikle Sancakta çıkan, El Liva gazetesi, İskenderun Sancağının, Suriye ve Arap olduğunu, Suriye ve Arap kalacağını belirtmiş, “Sancak Suriye’nin parçasıdır.” şeklindeki kongre kararlarını teyit etmişti. Bu yeminin dışına çıkanların, vatan haini ilan edileceği gazetede belirtilmiş ve Suriye hükümetinden gerekli yardım istenmişti.⁴⁵ Yapılan propagandalar Arap milliyetçilerini büyük ölçüde etkilemişti. Bu bağlamda Hükümet konağına gitmekte olan Şeyh Maruf ve oğlu Abdullah, Usbecilerin hücumuna uğramıştı. Ayrıca Usbeciler, hükümet konağından çıkan Türklere hakaret etmişlerdi. Affan mahallesinden ve Kuseyri Mustafa’nın evinden, Türklerin üzerine ateş açılmıştı. Saray Caddesi’nden Köprübaşı’na kadar silahlı çatışma nedeni ile çarşılar kapanmıştı.⁴⁶ Dörtayak Mahallesi’ne ateş açılmış, köylerden gelen köylüler dövülmüş, Türklere yaralananların sayısı 35’i bulmuştu.⁴⁷ Arap milliyetçileri özellikle Türkiye lehinde faaliyete geçen yerlerde baskılarını artırmışlardı. Bu amaçla Usbeci reisinin kardeşi Şehit, yanına aldığı iki kişiyle Süveydiye’deki Levşiye Kahvesi’ne gitmiş, kendilerine muhalif olanlara hakaretler etmiştir. Yine merkezden Süveydiye’ye adam gönderilerek Vadilcerp’te yollar kesilmiş, otomobiller taşlanmıştı.⁴⁸

Türkiye hükümeti, bu gelişmeler ışığında Sancak’ta Türk nüfusunu artırma girişiminde bulunmuştu. Bu bağlamda Türkiye’den rey vermeye gelenler, ilk iş olarak halkevine müracaat etmişlerdir.⁴⁹ 227 kişiden oluşan bir kabile, Türkiye’den gelerek büyük bir coşkuyla halkevinde karşılanmıştı. Gelenlerden öğrenildiğine göre yurda 6000 kişi daha geleceği belirtilmişti.⁵⁰ Gelenlerin ev ve yiyecek ihtiyaçları halkevlerince temin edilmişti.⁵¹ Hem Türkiye’nin hem de Suriye’nin girişimleri Sancak’ta iç çatışmayı artırmıştı. Bu sebeple, Antakya Halkevi, aynı zamanda Üsbetülamelil Kavmi Kulübü, Kolonel ve Mesalih-i Hassa zabitanının öncülüğündeki

⁴³ Yenigün, 24 Temmuz 1937.

⁴⁴ Yenigün, 4 Ağustos 1937.

⁴⁵ Yenigün, 6 Ağustos 1937.

⁴⁶ Yenigün, 10 Ağustos 1937.

⁴⁷ Yenigün, 11 Ağustos 1937.

⁴⁸ Yenigün, 28 Ağustos 1937.

⁴⁹ Korunalp, a.g.e, s. 153.

⁵⁰ Yenigün, 28 Aralık 1937.

⁵¹ Yenigün, 29 Aralık 1937.

askeri birlik tarafından aranmış ve kapatılmıştı.⁵² Bu gelişmelerin ardından, El Liva gazetesi, bütün olanlardan Sancak Türklerini mesul tutmuş, halkevinde yapılan incelemede mühim miktarda silah ve belgeler ele geçirildiğini yazmıştı.⁵³ Görüldüğü üzere Suriye ve Ankara Hükümeti'nin basın yoluyla propagandalarını yayması dikkate değerdir. Suriye Hükümeti'nin kısmi olsa da politikalarını destekleyen Fransız idarecileri aynı zamanda Zeki Arsuzi'nin eylemlerine son vermek istemişti. Bu bağlamda Usbetüamelil Kavmi lideri Zeki Arsuzi yakalanarak İskenderun'a gönderilmiş, bir kararla "Nadi Uruba" adlı kulüpleri kapanmıştı. Arsuzi'nin kardeşi Şehit, Nedim Verd ve arkadaşları, Arsuzi'yi götürülen polis aracının önünü kesmişlerse de, Arsuzi'yi kurtaramamışlardır. Bunun üzerine Usbeciler, polis karakolunu basmışlardı.⁵⁴ Ankara Hükümet'i bölgeye sürekli Cumhuriyet idarecilerinden birini göndererek halkevleri vasıtasıyla Usbecilerin faaliyetini önlemek istemişti.

Ankara'da Temyiz Mahkemesi'nde çalışan, daha sonra Hatay'a gönderilen⁵⁵ İskenderun Halkevi Başkanı Hamdi Selçuk, bu dönemde Halk Partisi Umumi İdare Heyeti Rahmi Apakla faaliyete geçtiklerini belirtmişti. Apak'ın Arsuz ve Beylan'a gelişi, Türk halkı tarafından Türk bayraklarıyla, davullarla büyük coşkuyla karşılanmıştı.⁵⁶ Selçuk, anılarında halkevlerinden Kurtuluş Partisi olarak bahsetmektedir. Temel amaçlarının öz Türk olan Alevileri, Türk listelerine yazdırmak olduğunu belirtmişti. Bu amaçla, Antakya ve Samandağ'da Cilli ve Gali ailesi ile birlikte Suphi Bedir, Şeyh Fazıl Tüleyli, Harbiye'den Fazıl Gabbuş ve birçok Alevi lideri halkevlerine yazılmıştı.⁵⁷ Aynı zamanda kardeşi Cevdet Selçuk'un, köylere giderek Hatay'ın Türkiye'nin bir parçası olduğunu belirtmişti.⁵⁸ Bu faaliyetlere engel olmak üzere, Halep'ten İskenderun'a giden bir zat, Maliye Müdürü Genel Reisi Hasan Cabbar⁵⁹ ile konuşmuş, bu zat Hasan Cabbar'ın İttihadı Vatani Cemiyeti'nden çekilerek, Hatay'ın Suriye nezdinde ajanslığına tayin edildiğini belirtmişti.⁶⁰ Karşıt propaganda olarak Fransızların, Arap milliyetçilerini ve Ortodoksları desteklediğini, Alevi cemaatinden Hasan Cabbar adlı birini Maliye Reisi yaptığını ifade etmişti. Özellikle Hasan Cabbar'ın verdiği direktifler, tüm nahiye müdürleri ve maliye tahsildarları tarafından yerine getirilmişti. Nahiye Müdürü İhsan Bey: "Türk yazılan Alevileri sandık başında vurun ya da vurdurun." şeklinde tehditler savurmuştu. Tescil muamelesinde, Eti Türklerinin Türk

⁵² **Yenigün**, 17 Ağustos 1937.

⁵³ **Yenigün**, 24 Ağustos 1937.

⁵⁴ **Yenigün**, 14 Aralık 1937.

⁵⁵ Arı İnan, **Tarihe Tanıklık Edenler**, İstanbul, 1997, s.203.

⁵⁶ Selçuk, **a.g.e.**, s. 131.

⁵⁷ Selçuk, **a.g.e.** s. 91-92.

⁵⁸ İnan, **a.g.e.**, s. 211-213.; Ayrıca bkz: Çoşkun Topal, "*Sancak(Hatay) Sorunu ve İkinci Dünya Savaşı Öncesi Süreçte Arap Kamuoyuna Etkileri*", Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, 2009, **C.11., S.2**, s.11.

⁵⁹ 1898'de İskenderun'da doğmuştur. İptida-i ve Tali tahsilâtını İskenderun'da Firerler Kolejinde ikmal ederek İskenderun Filistin Bankası'na intisap etmiş 1916'da Bağdat Demiryolu Şömendoferiye intisap ederek sırasıyla Mersin, Tarsus, Adana ve Hamidiye ve mütarekeden bir ay evvel İskenderun istasyon memurluğuna tayin edilmiştir. Mütareke akabinde İskenderun'da teşkil eden İaşe Kalemî Reisliği'ne, 919'da Maliye Muhasebe Katipliğine, 921 Hazine ve Tahsilat Reisliği'ne 928'de Maliye Müdürlüğü'ne tayin edilmiş ve ve 923'ten beri Beyrut'ta Yüce Komiserlik nezdindeki mali komisyon ve müsalih müştereke komisyon azalığı ile İskenderun Ziraat Bankası meclis idare reisliği, Maarif Murakıp ve Meclis İdare Reisliği, Türkiye ve Suriye daimi hudut komisyonu azalığı vazifelerine haiz bulunmaktadır. Fransızca, Arapça, Türkçe lisanlarına vakıftır.Bkz: Tarık Mümtaz, **Çizgiler ve Bilgiler**,Hatay, 1935,s.7.(EK-1)

⁶⁰ **Yenigün**, 22 Şubat 1938.

listesinde yazılmaları, İttihatçı ve Usbecilerin tepkisine yol açmıştı.⁶¹ Usbeciler, Alevi ve Rum halkını korkutmak için: “ *Türk çarşularına gitmeyiniz, dükkanlarınızı Affan’a naklediniz. Sözümüzü tutmaz ve çarşılara inerseniz vaka çıkarır, başınızı ateşte yakarız.*” şeklinde propaganda yapmıştı.⁶² Bütün engellere rağmen, Dört Yol’da yaşayan 12 Alevi, halkevinin ziyaret etmiş, Türklerle Alevilerin birlikte hareket etmelerinin memleketin refahına olacağını belirtmişlerdi.⁶³ Konumuz açısından önemli olan halkevlerinin amaçları Zeki Arsuzi tarafından açıklanmıştı. Bu bağlamda 5 Ocak 1938’de Yenigün gazetesi yazarı Kemal Sülker “Arsuzi ile Mülakat” adlı yazısında, Arap milliyetçilerinin öncüsü Zeki el Arsuzi ile yaptığı röportajı yayımlamıştı. Arsuzi, Türkiye hükümeti tarafından kurulan Halk Partisi ve kuruluşlarının (Halkevleri), Sancaktaki Türkleri Şam’ın istibdadından kurtarmak için değil de Sancağın kendisine ilhakını istediği için kurmuş olduğunu, hükümetin bu suretle güney hududunu belirlemek istediğini belirtmişti. Ayrıca kuruluşların kişisel menfaatler uğruna kurulduğunu dile getirmişti.⁶⁴ Ancak bu söylemleri teyit etmeyen Avukat Vedi Karabay⁶⁵ ise Halk Partisi’nin, Cenevre antlaşması dâhilinde Arsuzi’nin kardeşi Nesip Arsuzi’nin katılımıyla 1930 yılında kurulduğunu belirtmiştir. Ayrıca İttihatçı Anasırı Partisi’nin, Sancağın ve rejimin aleyhinde çalıştığını, Halk Partisi ve kuruluşlarının merkezle (Türkiye hükümeti kastedilmekte) olan bağlılığını ve bu bağa sadık olanların kuruluşlarda yer aldığını ifade etmiştir.⁶⁶ Karşılıklı verilen demeçler, Arap milliyetçileri ile Türk milliyetçileri arasında yaşanan rekabeti sergilemektedir.

Selçuk, anılarında Fransızlarla-Türkler arasında yaşanan gerginliği şöyle belirtmekteydi: “...Biz halkevinde köylerden gelenlerin nüfus kayıtları işlerini kontrol ediyorduk. Halkevinde zabıta memurları ve amirleri vardı, bunlar sivildi. Bunlardan biri büyük bir heyecan içinde telaşla Halkevi salonuna girdi. Sahilde Türklerin şapkaları yırtılıyor, Türklerle ateş ediyorlar, dedi, bu heyecanlı haykırış Halkevi bahçesinde ve salonunda bulunan bine yakın halkı şiddetli bir surette tahrik etti.” Bu olayın ardından, orada bulunan kalabalık ellerine sopa alarak sahile doğru yürümüştü. Bu sırada kendilerine ateş açan kalabalığı Fransız askerlerine şikâyet eden Selçuk, Fransız askerlerinden hiçbir karşılık gelmediğini belirtmişti. Böylelikle Halkevine dönen Selçuk, yaşananları bir rapor halinde, Ankara ile irtibat halinde olan, Dört Yol’da bulunan Erginlik Cemiyeti Umumi Reisi Tayfur Sökmen’e bildirmişti.

⁶¹ Yenigün, 7 Mayıs 1938.

⁶² Yenigün, 29 Ağustos 1937.

⁶³ Yenigün, 8 Haziran 1937.

⁶⁴ Kemal Sülker, “Arsuzi ile Mülakat”, Yenigün, 5 Ocak 1938.

⁶⁵ 303 Rumi tarihinde Antakya’da doğmuştur. Rüştüye tahsilini Antakya’da ikmal ettikten sonra Arabi ve farsî tahsil etmiş, 324’te Harim kazası tapu memurluğu iki sene orda hizmetten sonra istifa ederek, Halep adliye encümeninde imtihan vererek icra vekaleti mezuniyeti almıştır. 331 senesinde Antakya İdadesi, muallimliğine tayin edilmiş, aynı tarihte Antakya tapu ve hazine vekaletine verilmiştir. 333 tarihinde Halep Tapu Müdür Muavinliğine tayin edilmiş, Hükümet-i Arabiyenin ilanı tarihinde Alevi Devleti Tapu Müdürlüğü Vekaleti’ne verilmiş, 923 Miladi tarihinde Alevi Devleti Tapu Müdür Umumlüğüne tayin edilmiş, 925’te istifa ederek, Antakya’ya avdet etmiş ve bir sene sonra Antakya Lisesi son sınıfları felsefe, iktisad, hukuk profesörlüğüne tayin edilmiş, Avukatlıkla Profesörlüğün birleştirilemeyeceği kararı ile avukatlığa başlamıştı. 1928 Umumi intihaplarında Antakya mebusluğuna adaylığını koymuş ve halkın coşkun arzusuna rağmen kendisinin intihap yoklamasında nüfus kaydı çıkmadığı bahanesiyle namzedliği kabul edilmemiştir. Nişanları yoktur. Fakat Lazkiye halkının şükranı olarak kendisine bir altın kalem verilmiştir. Mümtaz, a.g.e. s.58.(EK-2) Ayrıca bkz: Rengin Galioglu, **Hatay Kültür Tarihinde 1921-1938 Dönemi ve En Önemli Eğitim Kurumu Antakya Lisesi**, MKÜ, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antakya, 2004.s.54-55

⁶⁶ Yenigün, 6 Ocak 1938.

Ankara'dan gelen haberde seçimlerin protesto edilmesi ve seçime girilmemesi emri halkevine gelmişti.⁶⁷

4 Nisan 1938'de İskenderun'daki İttihad-ı Vataniye Partisi merkez binasına siyah ve beyaz renkler üzerine İttihad-ül Vatani cümlesi yazan bir bayrak çekmişti. Tayfur Sökmen, bu durumu Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'ya bildirmişti. Bunun üzerine hükümetten gelen telgrafta, İttihad-ı Vataniye Partisi'nin bayrağı indirmediği takdirde, gerek halkevlerinde gerekse de Türk evlerinde Hatay bayrağının çekilmesi ve kati suretle indirilmemesi bildirildi. Bu gelişmeler doğrultusunda, olayların büyümesini engellemek için iki polis memurunun bayrağı indirttiği, İskenderun Halkevi Yazı İşleri Şefi Cevdet Selçuk tarafından hükümete bildirilmişti.⁶⁸ Özellikle seçim öncesinde ve sırasında yaşananları, Mah(Millî Amale Hizmeti) teşkilatına bildiren, Yeni gün gazetesi yazarı Selim Çelenk ve Tayfur Sökmendi.⁶⁹ Görüldüğü üzere seçim döneminde yaşanan gelişmeler halkevleri aracılığıyla Türkiye Hükümeti'ne iletilmekte, merkezden gelen emirler doğrultusunda önlemler alınmaktaydı. 1938 yılının Mayıs ayında Fransız ve Suriye yanlısı Usbetu'l Ameli-i Kavmi (Usbeciler) Partisi, ittihadı Vatani Partisiyle birleşerek, Cephe-i Müttehide-i Vataniye adıyla faaliyete geçmişti. Öte yandan Seçim Komisyonu da tarafsızlığını yitirerek, Türkler aleyhinde yapılanlara sessiz kalmaktaydı.⁷⁰ Konuralp yaşananları şöyle dile getirmekteydi:⁷¹ “*Kuseyir Köyü'nde bir seçim sandığı vardı. Bu civar Arapları ellerinde her türlü silahlar, Türkleri sandık başına sokmuyorlardı. O sandığa da (Kuseyri Köyü) Dr. Vedi Bilgin nezaret ediyordu. Doktor bakmış ki Türkler sandık başına sokulmuyor. Derhal orda ki Türklerden 40-50 kişilik bir sopalı grubu Araplar üzerine hücumla geçirmiş...*” Özellikle bölgede yaşayan Alevilerin “Eti Türkü” olduğu(ki bu propagandanın yapılmasını Atatürk, Tayfur Sökmen'e bildirmiştir.)⁷² ve Türkiye'nin ayrılmaz bir bütünü olduğu yolunda yapılan çalışmaların sonucunda, Alevilerin Türklerle işbirliği yapma girişimi, Alevilerin üzerindeki baskıların artmasına neden olmuştu. Aleviler yapılan birçok tehdit ve baskı karşısında, halkevlerine başvurarak himaye talebinde bulunmuşlardı.⁷³

Dr. Vedi Bilgin, Türkiye lehinde çalıştığı için, Sancak idaresi tarafından tutuklanmıştı. Bütün uğraşlar sonucu, Dr. Vedi Bilgin mahkemece serbest bırakıldığında, binlerce kişi tarafından alkışlanmış, omuzlara alınarak İskenderun Halkevi'ne götürülmüştü.⁷⁴ Mayıs ayında hem Türkiye hükümeti hem de Fransız idarecileri seçim sandıklarına müdahale etmişti. Alevilerin halkevlerinin faaliyeti doğrultusunda, Türk listelerine yazılmaları Sancak'ta çatışmaların şiddetlenmesine yol açmıştı. Bu gelişmeler ışığında 4 Mayıs 1938'de Yenigün gazetesi “Şehirde Müthiş Bir Seylab Felaketi Oldu” başlığı altında, Usbecilerle ittihatçıların,

⁶⁷ Selçuk, **a.g.e.**, s.103.

⁶⁸ Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi: IV-18-C.D:74-1.F:23-49-50-51 ve 27-7-8-10-11-22-23-24-40-41 Aktaran; Dağıstan, Sofuoğlu, **a.g.e.**, s.166.; Ayrıca bkz: Burhan Şahin, “*Türk Dış Politikasında Hatay Meselesi(1936-1939)*”, Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi, Ekim 2008, C.16, NO.2, s.610.

⁶⁹ Millî İstihbaratın, Ankara ile Hatay arasında nasıl sağlandığı için bkz: Sökmen, **a.g.e.**, s, 93-96; Ayrıca bkz: Abdullah Muradoğlu, “*Atatürk'ten Arapça Radyo Gazetesi*”, Yarın, (Mayıs, 2002).

⁷⁰ Dağıstan, Sofuoğlu, **a.g.e.**, s.82.; Yusuf Duran, **İskenderun Sancağında Fransız Mandası**, Ankara, 2010, s.126

⁷¹ Konuralp, **a.g.e.**, s.155.

⁷² Gündüz, Kaya(ed.), **a.g.e.**, s.159.

⁷³ **BCA.**(030.10.223.504.10)-402.144, **BCA.**(030.10.223.505.10), 402, 206.: Aktaran; Pehlivanlı vd., **a.g.e.**, s.90; Savcı, **a.g.t.**, s. 82.; Yusuf Sarımay, “*Atatürk'ün Hatay Politikası(1936-1938)*” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.34, C XII, Mart 1996.

⁷⁴ **Yenigün**, 14 Nisan 1938.

aynı zamanda Nesip Arsuzi ve Hasan Cabbar'ın İskenderun'da yaptıkları olayları şöyle belirtmekteydi: “*Dün İskenderun'da başlayan ilk tescil muamelesini yaptıran Eti Türk kardeşlerimizden yüzde altmışının Türk listesine yazılması üzerine yese düşen Usbeciler,İttihad-ı Vatani mensupları bu sabah İskenderun'da güya bir ihtilal çıkarmaya yeltenmişlerdir. Telefonla aldığımız haberin kısacası tafsilatı şudur: Bu sabah 9'da Usbecilerle İttihatçılar, İskenderun'da İstanbul Otelı civarında toplanarak tabancalarla, gelip geçen Türklerin üzerine ateş etmeğe ve şapkalarını yırtmaya başlamışlardır. Bunun üzerine şehirde bir panik başlamış ve çarşılar kapanarak herkes evine çekilmişti. Bu sırada İttihadı Anasır Kulübü'nün balkonundan da Türk halkının üzerine ateş edildiği görülmüştür. Hadise mahalline jandarmaların geldiğini gören Usbecilerle İttihatçılar kaçmışlar ve izlerini kaybetmişlerdir. Üç Türk yaralanmış ve hastaneye kaldırılmıştır. Şehir derhal askeri kordon altına alınmış ve hadiseyi çıkaranlar takibe başlanmıştır*”. Fransız idarecileri, Türkiye hükümetinin yaptığı gibi Sancak'ta Arap nüfusunu artırmaya çalışmıştı. Bu amaçla her seçmenin doğuş itibarıyla mensup olduğu cemaate yazılması istenmişti.⁷⁵ Özellikle Hatay nüfusunda olmayanlar, Hatay nüfusuna kaydedilmeye çalışılmıştı. Oysa Hatay nüfusuna kayıtlı olabilmenin koşulu, Suriyeli olup da Hatay'da yaşayanlar için geçerli olmasına rağmen bu koşula riayet edilmemiştir. Fransızlar tarafından kaymakamlığa getirilen, aynı zamanda Hoybon Cemiyeti'nin katip umumluğunu yapan, Sancak Kültür İdaresi'nde bulunan Kürt Memduh Selim⁷⁶, Lübnan nüfusuna kayıtlı olmasına rağmen, Hatay nüfusuna kaydedilmişti.⁷⁷

Bu dönemde Fransızlar, Türkler lehine çalışan Aleviler üzerinde baskı uygulamakta aynı zamanda Ermenileri silahlandırmaktaydı. Silahlanan Ermeniler, Antakya Halkevi'ni basmışlar, hükümet konağında bir Türk gencini öldürmüşlerdi. Buna karşılık Fransızlar da Sancaktaki Çerkezleri, Arap listesine yazdırmakta, Hoybun Cemiyeti'ne bağlı Kürtleri bölgeye gönderip, Türkler aleyhinde propaganda yaptırmaktaydılar. Fransız jandarmaları, Türkiye ve Türklük lehinde faaliyet gösteren halkevlerine sürekli baskınlar düzenlemekteydi. Nitekim 26 Mayıs 1938'de Reyhanlı'da Türklerle Araplar arasında kavga çıkmış, Fransız Yüksek Komiseri Roger Garreau bu kavgayı bahane ederek Reyhanlı Halkevi'ni basmıştı.⁷⁸ Bu olaylar üzerine, halkevlerine çıkan yollarda, köşe başlarına baskınları haber vermek üzere nöbetçiler konulmuştu.⁷⁹ Hatay'ın kurtuluş davasında önemli yere sahip olan halkevleri, Türkiye'de gerçekleştirilen inkılapların bölgeye yayılmasında önemli roller üstlenmişti. Halkevleri, birer siyasi-kültürel kurum olarak, propaganda faaliyetlerini örgütlemeye, eğitim-öğretim seferberliğiyle, 1939'un Haziran ayına kadar Ankara Hükümeti'nin de direktifleriyle hareket

⁷⁵ Celalettin Yavuz, *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*, Ankara, 2005, s.288

⁷⁶ 1798'de Van'da doğmuştur. İlk tahsilini Van'da, lise tahsilini Trabzon'da yapmıştır. Sonra İstanbul'da, Mekteb-i Mülkiye'ye girmiş 1914'te mezkur mektebi ikmal ederek, seferberlik ilanı hizmet maksureye tabi olduğundan, ihtiyat zabiti namzedi olarak Mektebi Harbiye talimgahına girmiş ve stajını ikmalden sonra Kafkas cephesi kıt'aatına tayin edilerek, Erzurum'a gitmişti. Erzurum harbinde miyan arasında ihtiyat mülazım saniyesi olarak bulunmuş, bacağından mecruh olmuştur. Batum'un işgali sırasında dokuzuncu kolorduda bulunmuştu. 1919'da terhis edilerek İstanbul'a gelmiş, Doktor Abdullah Cevdet merhumun İttihad Mecmuası mu'avin tahririyesi meyanında çalışmıştır. 1928 senesinde Antakya Lisesi, Edebiyat Tarihi profesörlüğüne tayin edilmiş, El yevm Antakya erkek ve kız liseleri tercüme ve edebiyat muallimliğinde ifai hizmet etmektedir. Osmanlı harp madalyasına hamildir. Bkz: Mümtaz, **a.g.e,s.216(EK-3)**

⁷⁷ **Yenigün**, 7 Mayıs 1938.

⁷⁸ Pevliyanlı vd., **a.g.e**, s. 81-82.; Adnan Sofuoğlu, “*Belgeler Işığında Bağımsız Hatay Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 62, Cilt: XXI, Temmuz 2005.

⁷⁹ Korunalp, **a.g.e**, s.153.

etmiş ve Hatay'ın Türkiye'ye katılmasında önemli roller üstlenmişti. 23 Haziran 1939'de Türk-İngiliz-Fransız ortak demecinin ardından, Hatay'ın Türkiye'ye bırakılması, Hatay Halkevi'nde büyük bir heyecan yaratmış ve bir kutlama merasimi yapılmıştı.⁸⁰ Özetle ifade edilecek olunursa dış koşulların Türkiye lehinde olması, Türkiye Hükümeti'nin bölgeye Fransa ve Suriye'den daha fazla ilgi göstermesi, Hatay'ın Türkiye'ye katılım sürecinde büyük bir etken olmuştur.

SONUÇ

19 Şubat 1932'de kurulan halkevleri, genç Cumhuriyet Türkiye'sinde ulus-devletin kurulmasında ve Kemalist ideolojinin halka anlatılmasında önemli roller üstlenmişti. Oysa Misak-ı Milli sınırlarında olan; ancak Türkiye'den ayrı kalan Hatay'da halkevlerinin kuruluşu, Atatürk'ün direktifleriyle 1937'de gerçekleşmiştir. Bu tarihin, Türkiye Hükümeti tarafından tercih edilmesi tesadüfi değildir. Zira Fransa, 1936 yılında Suriye üzerindeki mandasını kaldırmıştı ki bu yıl, Hatay mücadelesinin artığı yıl olmuştur. Bu doğrultuda, Hatay'da kültür seferberliğini yürütmek ve propaganda faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere Antakya, Reyhanlı, Belen kazalarında halkevleri açılmıştı. Halkevlerinin, seçim döneminde bölgede yaşayan Alevilerin "Eti Türkü" olduğu yolunda yaptığı çalışmalar, Hatay'da çatışmaların artmasına sebebiyet vermiştir. Fransız Komiserliği ve Suriye Hükümeti, bölgede yaşayan Türk ekseriyeti dışındaki Ermenileri, Çerkezleri, Arap milliyetçilerini örgütleyerek baskılarını artırmışlardır. Öte yandan Fransızlar, Suriye yanlısı İttihad-ı Vatanîye Partisi'nin seçim öncesi faaliyetlerine göz yummuşlardır. Bu durum karşısında Türkiye Hükümeti, Hatay'dan gelen istihbaratlar yoluyla gereken önlemi almaktadır. Özellikle Cumhuriyet Halk Partisi'nin Umumi Heyeti'nde bulunan Rahmi Apak, Ankara ile temasın sağlanmasıyla Hatay'daki halkevlerinin örgütlenmesini gerçekleştirmek üzere Hatay'a gönderilmiş ve Hatay'ın Türkiye'ye katılım sürecine kadar da orada bulunmuştur. Aynı zamanda Dört Yol'da Hatay Erginlik Cemiyeti'nin başında bulunan Tayfur Sökmen, İskenderun Halkevi Başkanı Hamdi Selçuk'un, Aktepe Halkevi Başkanı Nuri Aydın Konuralp'in, Antakya Halkevi Başkanı Abdülğani Türkmen'in raporları doğrultusunda, Ankara'yı bilgilendirmiştir. Halkevlerinin faaliyetlerinin de etkisiyle, Mecliste büyük çoğunluğu Türkler ele geçirmiş ve 2 Eylül 1938'de Hatay Devleti kurulmuştur. Siyasi ve kültürel örgütlenmenin dışında, gerek değişen dünya koşulları gerekse İkinci Dünya Savaşı'nın Fransızlar üzerindeki etkisi nedeniyle, 23 Haziran 1939'da Türkiye-Fransız-İngiliz ortak demecinin ardından Hatay Meclisi, 29 Haziran 1939'da Türkiye'ye katılma kararı almıştır.

---

⁸⁰ Pehlivanlı, a.g.e, s.133

KAYNAKÇA

- ADA Serhan, **Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu(1918-1939)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- AKDENİZ Arif, **Hatay Sorunu**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1990.
- AVCI Nergis, **Hatay Cumhuriyeti**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- ÇEÇEN Anıl, **Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 2000.
- ÇELENK Selim, **Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları**, Antakya Gazeteciler Derneği, Antakya, 1997.
- DOĞANER Yasemin, **Atatürk İnkılâplarının Topluma Yansıması**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002.
- Duran Yusuf, **İskenderun Sancağında Fransız Mandası**, Ankara, 2010.
- GALİOĞLU, Rengin, **Hatay Kültür Tarihinde 1921-1938 Dönemi ve En Önemli Eğitim Kurumu Antakya Lisesi**, MKÜ, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antakya, 2004.
- GÜÇLÜ Yücel, **The Question of The Sanjak of Alexandratta**, Ankara, 2001.
- Gündüz Ahmet, Selim Kaya(ed.), **Hatay Araştırmaları I**, Antakya Belediyesi Yayınları, 2010.
- İNAN Arı, **Tarihe Tanıklık Edenler**, İstanbul, 1997.
- KAYRA Cahit, **38 Kuşağı Anılar** İstanbul, 2002.
- KONURALP Nuri Aydın, **Hatay'ın Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi Tarihi**, Hatay Gazetesi Postası Basımevi, İskenderun, 1973.
- MELEK Abdurrahman, **Hatay Nasıl Kurtuldu?**, Ankara, 1991.
- MÜMTAZ, Tarık, **Hatay Albümü**, Ticari Birlik Gazetesi, İstanbul, 1942.
- MÜMTAZ, TARIK, **Çizgiler ve Bilgiler**, Hatay, 1935
- ORAN Baskın (Editör), **Türk Dış Politikası**, C.I(1919- 1980) İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- ÖCAL Hulki, **Hatay Savaşı**, Desen Matbaa, Ankara, 1953.
- PEVLİVANLI Hamit vd., **Türk Dış Politikasında Hatay (1918- 1939)**, Avrasta Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara, 2001.
- SARI Zafer, **Bütün Yönleriyle Şenköy**, Bilgi İşlem Merkezi, Antakya, 1991.
- SELÇUK Hamdi, **Bütün Yönleriyle Hatay'ın O Eski Günleri**, Sucuoğlu Matbaa, İstanbul, 1972.
- SİLİÖZ Remzi, **Hatay ili ve Milli Mücadele Yılları**, Emek Basımevi, Bursa, 1937.
- SOFUOĞLU Adnan, DAĞISTAN Adil, **İşgalden Katılıma Hatay**, Pnoenix Yayınları, Ankara, 2008.
- SOYER Şinasi vd., **Hatay İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim**, MEB, Hatay, 1998.
- SÖKMEN Tayfur, **Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, TTK, Ankara, 1992.
- TEKİN Mehmet, **Tarihte Hatay ve Hatay Devleti Tarihi**, Antakya Ticaret ve Sanayi Odası, Antakya, 1987.
- TEKİN Mehmet, **Harf İnkılâbı: Türk Ocaklarının Çalışmaları ve Hatay'da Yeni Yazı**, Kültür

- Eğitim Tesisleri, Antakya, 1988.
TEKİN Mehmet vd., **Hatay'da Eğitim ve Kültür**, MEB, Ankara, 1984.
TURAN Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1996.
Umar O. Ömer, **Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004.
YAVUZ Celalettin, **Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri**, Ankara, 2005.
YEŞİLKAYA Neşe G., **Halkevleri: ideoloji ve Mimarlık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

MAKALELER

- Burhan Şahin, “*Türk Dış Politikasında Hatay Meselesi(1936-1939)*”, Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi, Ekim 2008, C.16, NO.2.
Çoşkun Topal, “*Sancak(Hatay) Sorunu ve İkinci Dünya Savaşı Öncesi Süreçte Arap Kamuoyuna Etkileri*”, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, 2009, C.11., S.2.
Hatipoğlu Süleyman, “*Hatay'ın Kurtuluşunun Fikri Temelleri*”, Anavatana Katılışının 60. Yıl Dönümünde Hatay, **Atatürk Araştırma Merkezi**, 2001.
Kemal Sülker, “Okuma Odalarına İhtiyaç Var”, **Yenigün**, 21 Aralık 1937.
Kemal Sülker, “*Arsuzi ile Mülakat*”, **Yenigün**, 5 Ocak 1937.
Muradoğlu Abdullah, “*Atatürk'ten Arapça Radyo Gazetesi*”, **Yarın**, (Mayıs, 2002).
Sarınay Yusuf, “*Atatürk'ün Hatay Politikası(1936-1938)*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.34, C XII, Mart 1996.
Sofuoğlu Adnan, “*Belgeler Işığında Bağımsız Hatay Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye*” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S.62, C: XXI, Temmuz 2005.

ARŞİV BELGESİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi., 490. 10- 4.17. 20(13. 05. 1938).

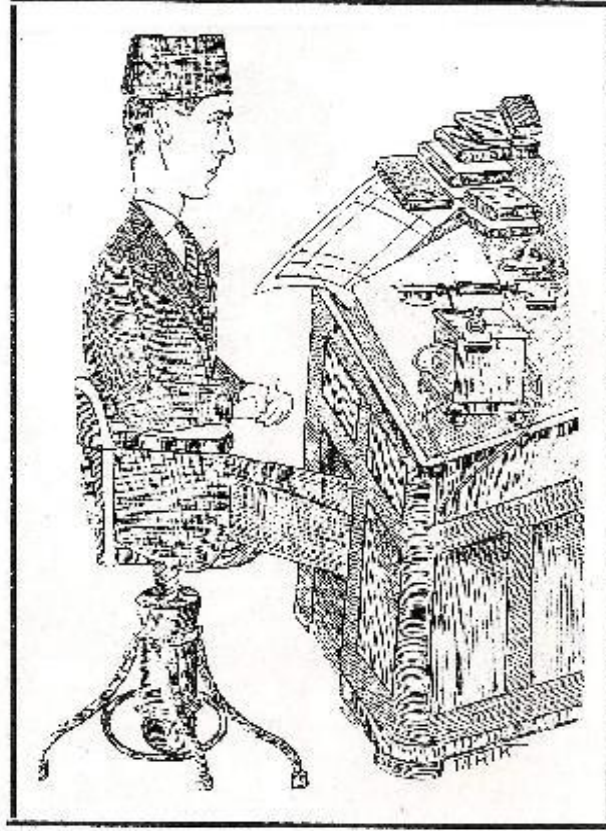
GAZETELER

Yeni Gün(Antakya)

KAYNAK KİŞİ:

Sueda **BEREKET**(Hatay Halkevlerinin ve CHP'nin kurucusu Abdülgani Türkmen'in kızı)

EKLER**Ek-1**

اسكندرون سانجاشي داليه رئيسي حسن جبار بك

HASSAN DJABBARA BEY

Chef des Services des Finances d'Alexandrette

EK-2

EK-3

